

Razjasnimo si ove rieči.

„Mekanična ili monistična filozofija tvrdi, da u svih pojavih ljudskoga života kao i u pojavih ostale naravi vladaju kruti i nepromjenljivi zakoni, da svuda postoji nuždni i uzročni savez pojavâ i da po tom cieli nama spoznatni sviet sačinjava neku jedinstvenu cjelinu, neki monon. Ona tvrdi nadalje, da svi pojavi nastaju samo uslied mekaničnih uzroka, nipošto pako uslied uzroka promišljenih, nakanjenih. Slobodne volje u običnom smislu po tom nema. Pače: u svjetlu ovoga monističnoga nazora o svijetu vidi se, da su i oni pojavi, koje mi običajemo smatrati najviše slobodnimi i neovisnimi, naime pojavi ljudske volje, podvrgnuti jednako krutim zakonom, kao i svaki drugi prirodni pojav“.¹

Stoji li ovo Haeckelovo mnienje — onda je sigurno etika pala. Mi ne hvalimo sunca, što ono širom svieta sja, te čini, da sve buja i cvate; niti mi korimo munje, što je usmrtila brižna seljaka, koji se je pred kišom sklonio pod stablo. A zašto ne? Jer su to pojavi mekanični; oni mogu biti liepi ili ružni, nipošto pako dobri ili zli.

Jesu li čini ljudski takodjer mekanični pojavi, onda nije osnovano, da nagradimo one, koji svoj život i rad posvećuju čovječanstvu; niti je pravedno, da kaznimo čovjeka, koji si je ubio druga. U istinu nikoje poslovanje ljudî nije zasluga njihova, već zasluga nuždnih zakona onih, koji preko ljudstva izvode poslovanje ono — nije njihova zasluga; jer tu o zasluzi ne može biti ni govora.

Holbach je pravo imao, kad je uztvrdio, da je čovjek makina. Radili mi dobro ili zlo; živili mi razbludno ili krepostno — isto je: jedno i drugo mora da bude.

Je li i zbilja tako? Haeckel se je pozamislilo, te nam odgovara: „Nepobitna je istina, da prava vriednost života ne stoji u materijalnom užitku, već u ćudorednom djelu; a pravo